

Selgelt ja ühemõtteliselt

Aime Vettik¹

Õiguskeele toimetaja

Eesti omariikluse taastamisele järgnenud aastatel on tehtud ära suur töö õigusriigi toimimise eelduseks olevate seaduste koostamisel. Seaduste loomisel on olnud oluline koht nii juristidel kui ka lingvistidel. Nagu demokraatia tingimustes normaalne, on juristide-lingvistide koostöö kulgenud elavas, üldjuhul viljakas, üksteist vastastikku respektiivis mõttevahetuses. Seda tööd on jõudumööda kajastanud terminoloogiakomisjoni väljaandena ilmuma hakanud Õiguskeel.²

Õiguskeele 1. numbris nenditakse, et õigusterminoloogiakomisjoni töö eesmärk on hoida ja arendada eesti keelt ühe allkeele – õiguskeele – korrastamise teel. Leitakse, et tähtsamad õigusaktid peaksid juba eelnõu valmimise faasis läbima keelelis-terminoloogilise ekspertiisi (nüüdseks on selline nõue kehtestatud määruses³). Selleks korraldati arutelusid eelnõude koostajate ja keelespetsialistide vahel. Probleeme kajastati Õiguskeeles. Lisaks komisjonis arutletud teemadele avaldati bülletäänis päevakohaseid keele- ja terminoloogiaalaseid kirjutisi, mis käsitlesid seaduskeele murekohti. Bülletääni pikaajaline peatoimetaja oli Erki Silvet.⁴

Nüüdseks on Õiguskeelt välja antud 22 aastat. Käesolev number on sajas. Aeg küsida, mis siis tehtud on. Vaadeldgem teemade kaupa.

Terminoloogia korrastamine

Õigusterminoloogiakomisjon (tegutses aastatel 1995–2000) koondas põhitähelepanu valmivatele eelnõudele. Arutelud kulgesid asjalikult, vastastikuse lugupidamise vaimus ja lõppesid enamasti kompromissiga. Keskmis olid pärimisõigus, asjaõigus, tsiviilseadustiku üldosa ja karistusõigus, nende sõnastus ning terminoloogia. Arutlusele tuli ka võlaõigusseadus, mille puhul toonase komisjoni liikmete ja eelnõu autorite vahel üksmeelt ei leitudki.

Terminiprobleeme on Õiguskeeles oma eriala silmas pidades käsitlenud Peeter Kask (terminid *omand* ja *omandus*). Väga viljakad on olnud Heino Siigur (artiklid tööõigusest) ja Jaan Sootak (artiklid karistusõigusest). Seaduskeele hooldest on kirjutanud Rein Kull, Tiiu Ereht, Erki Silvet

¹ Autor on olnud Õiguskeele toimetuse liige ajakirja loomisest kuni tänaseni.

² Eesti Vabariigi Valitsuse 5. juuli 1994. aasta määrusega nr 251 moodustati Vabariigi Valitsuse õigusterminoloogiakomisjon. Selle häälekandja Õiguskeel hakkas ilmuma 1995. aastal. Pärast terminoloogiakomisjoni tegevuse lõppemist 2000. aastal on Õiguskeel jätkanud Justiitsministeeriumi keeleväljaandena.

³ Vabariigi Valitsuse 22. detsembri 2011. aasta määrus nr 180 „Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri“.

⁴ Pärast Erki Silvetit oli Õiguskeele peatoimetajaks Priit Pikamäe, seejärel on peatoimetaja ülesandeid täitnud Justiitsministeeriumi õigusloome korralduse talituse juhataja.

jt. Olulisi teemasid on kommenteerinud ja analüüsinud ka Riigikogu liige Uno Mereste.⁵ Temalt on ilmunud mitmeid olulisi artikleid, näiteks „Seaduste sõnastamise minimaalsusnõudest“ (Õiguskeel nr 1/1996), „Seaduse keel ja loogika“ (Õiguskeel nr 4/1997 ja 1/1998), „Seadusteksti tõlgendamise probleeme“ (Õiguskeel nr 5/1998).

Seaduste vormistamine

Terminoloogiakomisjonis vaadati üle ja kinnitati õigusloomes vajalikud normitehnika põhimõtted. Näiteks arutati kuupäevafraasi kasutust määruse, otsuse, korralduse ja käskkirja päises. Otsustati ka, et seaduse pealkirja ei panda tekstis jutumärkidesse ega alustata suurtähega, nagu see on tavaline muude pealkirjade puhul. Samuti ühtlustati paragrahvi, lõike, punkti, alapunkti kasutamine seadustekstis. Käsitleti ka õigusaktide ja nende jaotiste nimetuste õigekeelsust, selle kohta ilmus 1996. aasta 3. ja 4. numbris Kaia Alasi artikkel.

1995. aasta 1. numbris esitas Rein Kull seadusnimetuste lühendamise põhimõtted, lisades samas ka selleks ajaks vastuvõetud seaduste pealkirjalühendite loetelu. Lähtudes tema detailideni läbikaalutud juhendist, sai sellest mall, mille alusel kinnitas Õiguskeele toimetus kuni 2010. aastani igale valminud seadusele pealkirjalühendi. Lühendid avaldati Õiguskeeles. Samu põhimõtteid järgitakse tänini, kuid alates 2011. aastast moodustavad lühendeid Justiitsministeeriumi ametnikud ning lühendid on esitatud Riigi Teataja veebilehel, kust õiguse rakendajatel on neid kõige mugavam otsida.⁶

Keelenõuanne

Õiguskeele keelenõuandekülgi sisustades lähtuti praktilistest toimetajakogemustest. Tähelepanu keskmesse seati puudused, mis olid silma jäänud eelnõude läbivaatamisel. Selles rubriigis on kirjutatud küll algustäheortograafiast, nominaalstiilist, jutumärkidest, liig- ja vaegsõnasusest, kokku- ja lahkukirjutamisest, polüseemiast, sünonüümiast, paronüümiast, on nõustatud sõnakasutuse üksikküsimustes. Autoriteks Rein Kull, Kaia Alasi, Reet Kasik, Maire Raadik, Uno Liivaku, Sirje Mäearu, selle artikli autor jt.

Aeg on edasi läinud. Kui varem tuli kõik õpetussõnad paberile panna, siis nüüd saab vajaliku teabe Internetist. Pealegi on enamik „ohtlikke“ teemasid Õiguskeeles kajastamist leidnud. Sestap on keelenõuande osakaal Õiguskeeles vähenenud.

Pikemad käsitlused

Põhjalikumatest kirjutistest nimetagem Elli Riikoja 1995. aastal ilmunud artiklit „Lihtne ja keeruline eitus“. 2000. ja 2001. aastal kirjutas sama autor „Sellest, mis on täiend ja kuidas ta välja näeb“ ning „Lisandi loo“.

1997. aastal avaldas Õiguskeel Aaro Mõttuse magistritöö „Seaduse sõnastamine ja terminoloogia“.

⁵ Mereste osales pidevalt õigusloomealases töös, mis algas IME programmide koostamisest, jätkus valitsuse seaduseelnõude teadusliku ekspertiisi komisjonis ning seejärel Riigikogu VII, VIII ja IX koosseisus.

⁶ Vt **E. Illaru**. Õigusaktide pealkirjade lühendamisest. – Õiguskeel 2011, nr 2.

Omamoodi klassikaks on saanud Henn Saari rohket tsiteerimist leidnud artikkel nimedest ja nimetustest ning tema nimeprobleemide lahendusjuhhis („Termin *nimi* onomastika ja sätestu ühismail“ – Õiguskeel nr 2 ja 3/1998). Nimeküsimumust on käsitletud Õiguskeeles veelgi. Näiteks ilmus 2003. aastal Piret Mõistliku magistritöö „Isikunimi ja selle õiguslik regulatsioon“ ning 2017. aastal Marja Kallasmaa artikkel „Nimi ja võim. Isiku- ja kohanime seostest“.

Keele- ja terminoloogiaalaseid kirjutisi alates 2007. aastast

Alates 2007. aastast on Õiguskeel kättesaadav Justiitsministeeriumi kodulehel. Internetti minekuga avarus teemade ring ja tuli juurde uusi autoreid. Keskseks kujunes taotlus selgitada õigustumõistete sisu, et muuta seadustekstid üldarusaadavaks. Selliseid, õigusaktide terminoloogiat ja mõisteid käsitlevaid kirjutisi on ilmunud terve hulk.

Artiklikogumikud ja brošüürid

Selleks et Õiguskeeles ilmunu laiemalt leviks, taasavaldati parimad artiklid kogumikes „Õigus ja keel“ (aastatest 1995–1999), „Keel ja õigus“ (aastatest 2000–2004) ja „Õiguskeel 2005–2007“. 2008. aastast ilmub Õiguskeelest igal aastalõpul trükikogumik.

Õiguskeeles ilmunud materjali on kasutatud „Ametniku keelekäsiraamatus“. 2002. aastal ilmus eraldi brošüürina Aime Vettiku ja Rein Kulli uurimus „Tagasivaade õigussõnavara kujunemisloole (1920–1940)“.

Tõlkimine

Euroopa õigusaktide ümberpanekuga eesti keelde on esile kerkinud tõlke adekvaatsuse probleem. Sel teemal on Õiguskeeles kirjutanud nii tõlkijad kui ka tõlketevõime korraldajad, nagu Heiki Pisuke, Kaupo Susi, Heigo Sooman, Marek Dreving, Triin Randlane, Tiina Pai jt. Pikemalt on Euroopa Liidu õigusaktide tõlkeprobleemidel peatunud Julia Antonova artiklis „Euroopa andmekaitse reformist läbi keeleprisma“ (Õiguskeel 2015). 2016. aastal ilmus Õiguskeeles Krista Kahri magistritöö „Sõnatähenduse muutumisest eurokeeles“ tutvustus.

Õiguskeelepäevad

Suure teemavaldkonna moodustavad arvamused õigustekstide selguse ja täpsuse kohta. Terminoloogiakomisjoni algatusel hakati alates 1995. aastast korraldama õiguskeelepäevi, 1996. aastal peeti õiguskeelepäeva koguni kahel korral. Siiani tullakse igal aastalõpul kokku, et vahetada mõtteid ja jagada kogemusi. Mureteemaks on enamasti õiguskeele liigne keerukus, näiteks arutleti 2006. aasta õiguskeelepäeval teemal „Õigusemõistmisest ja õiguse mõistmisest“ ning 2007. aastal „Selge õigus ja õigusselgus“. Tavaks on saanud ka see, et õiguskeelepäeva ettekanded ilmuvad igal aastal artiklina Õiguskeeles esimeses numbris.

Õiguskeelepäevadelt on võrsunud arutelusid seaduste ja muu asjaajamistekstide raskepärasusest ning sellest, kuidas neid paremaks muuta. Sel teemal on jaganud praktilisi kogemusi Helen Kranich artiklis „Lihtsus, hea sõna ja siiras toon“ (Õiguskeel 2017).

Seaduste arusaadavuse üle ei muretseta ainult meil, õiguskeele selgus ja täpsus on olulised eesmärgid meie naabritelegi. Sellest on kõnelnud keelepäevade külalised Jussi Kallio Soomest,

Hamburgi ülikooli eesti soost keeleprofessor Els Oksaar ning Juris Gromovs Lätist ja Regina Narutiene Leedust. Ka selle aasta õiguskeelepäev 16. mail on rahvusvaheline, esinema tuleb häid kolleege nii Põhja- kui ka Baltimaadest. Kuigi keeled on erinevad, võimaldab vastastikune kogemuste vahetamine üksteiselt õppida.

Keelepoliitika

Ajakirjas on kajastatud ka keelepoliitika suundumusi. Avaldamisvõimaluse on saanud keelepoliitika asjatundjad Silvi Vare ja Mart Rannut. Viimasel ajal on nendest probleemidest kirjutanud Keeleinspektiooni peadirektor Ilmar Tomusk.

Kokkuvõtteks

Kui Eesti õigus möödunud sajandi alguses tekkis, esitasid tollased juristid F. Karlsoni ja J. V. Veski eestvõttel nõude eelistada võõrsõnadele omasõnu. Seda suunda tuleb jätkata nüüdki, mil peetakse lakkamatut sissisõda pealetungiva võõrapärasusega.

Tegelema peab ka eestikeelse õigusterminoloogiaga. Õiguskeele veergudel on jaganud tipptasemel erialateadmisi Uno Mereste ja Rein Kull. Nende artiklid kuuluvad vaieldamatult eesti terminoloogiateaduse kullafondi. Seegi töö ootab jätkajaid.

Viimasel ajal, eriti pärast Euroopa Liiduga liitumist, on hakatud valjemalt rääkima tõlkeprobleemidest. On tulnud juurde uusi autoreid. Kuid endiselt peetakse tähtsaks õigusakti sõnastuse selgust ja mõistete sisutäpsust.

Õiguskeel on olnud pikka aega üks õiguskeelealase mõttevahetuse korraldajaid. Võib öelda, et selge keele liikumise põhimõtteid, mida nüüd Euroopa Liidus laialt tutvustatakse, on järgitud ajakirja ilmumise algusest peale.